

...ias propter, mihi credas, rubere Stultum e. Ne deridaris viduam nelli quere. dicit
...omb guts willen greiffst zur Ehe, | *Laß Witwe sein: ist eigen art,*
...hat viel zank leid, hadler, nehe. | *Drumb Bulgerus aufgelaicht mar*

Mathaeus Merian: Tata látképe, 1629 (réz metszet) KDM

MI CZEH MESTER, ES A'
 TOBBI CZEBELI MESTEREI, TA-
 TA MEZO VARGOSABAN LEVO NEMES MESHAROS
 Czönök azuk tudóra, mondának az lakók nek, hogy jeha levő
 Mészáros Legray. Anck sere
 ... az mi Czéh-
 ... Udal ...
 ... az egy beidlem Mészáros Legrayak álla vacht: melyet mi ezal becsosítunk, létek
 a egyfőrtünk minden Mészáros Mellek Uráninak. a kőker sülköt meg névzetek Mész-
 arus Legray eljövendő éter, hogy azok illi menesere módot taláni ne tethetünk, mel-
 lyet mi a kőpő alkalmatlanság hárk vátia főtöllet fogunk. Kott. Vátság de ...
 Ann ...
 ...
 ...

Binder János Fülöp: Tata látképe (A tatai mészároscéh tanulólevele), 1817 (rézkard) KDM

Hágy Gyula: *Tatai anzix*, 1900 (ceruza, toll, akvarell) KDM

Dóre Tivadar: *Tata (Plébániatemplom, Esterházy-kastély, A vár a tó felől, A vár udvara)*, 1884

Wehner Tibor

HÁROM ÉVSZÁZAD MŰVÉSZEI TATA VÁROSÁBAN

BEVEZETŐ

A Komárom-Esztergom megyei városok művészetének közelmúltját, illetve XX. századi történetét feltérképező *Art Limes*-kiadványsorozat újabb fejezeteként – a 2008-ban a Kaposi Endre festőművész írásainak tükrében közreadott esztergomi, a 2011-ben összeállított tatabányai és a 2013-ban megjelent dorogi feldolgozás után – most Tata város művészettörténetének áttekintésére vállalkoznak a lap szerkesztői és munkatársai. A „Tata város művészettörténete” kifejezés természetesen csupán korlátozottan érvényes megjelölésként alkalmazható vállalkozásunk kapcsán: mert nem a középkori kezdetektől, hanem csupán a XVIII. századtól a XX. század végéig ívelő időszak a vizsgált és feldolgozott periódus, és ezúttal sem az átfogó, elemző művészettörténeti összefoglalás volt a cél. A történet feltárásának és bemutatásának módszere hasonlatos a korábbi, a település-keretek között vizsgálódó *Art Limes*-füzetekéhez: ezúttal is a lexikális adatsorokra hagyatkozva, a már lezárult művészpályák mentén, illetve a településhez kötődő művészek munkásságának recepciója tükrében tájékozódunk. Vagyis ezúttal figyelmünk fókuszába a Tatához szoros, vagy egy-egy esetben kissé lazább szálakkal kötődő alkotók: az itt született, az itt élt, a városban dolgozott, az egy-egy alkotóperiódusukkal vagy műcsoportjukkal ide kötődő művészek, művészeti szakemberek kerültek. Az ő életrajzi- és pálya-adatainak ismertetésével, a munkásságukat dokumentáló szövegek közreadásával, az életművükhöz kapcsolódó, legjellemzőbbnek ítélt szakmai visszhang megidézésével – és alkotásaiknak reprodukcióival – szeretnénk tatai művészeti körképet adni. Így a művészettörténeti jelenségek összegzése, a településhez kötődő művészet jellegzetes vonásainak megfogalmazása az olvasó feladata lesz: ez esetben a negyvennél

több művész – és művészeti író, művészettörténész – munkásságának a dokumentum-gyűjtemény által megrajzolódó azonosságai és specifikumai révén. Ám még ezen keretek között sem adhatunk teljes, hiánytalan összképet: számos homályos pont, megannyi feldolgozatlan terület, tisztázásra váró probléma, pontosítandó adat maradt ezen széleskörű összefoglalásunk ellenére is, de talán elmondható, hogy a legújabb kutatásokat és kutatási eredményeket is mérlegelő, az eddigi ismereteket és adatokat összegző, művészettörténeti következtetések megvonására ösztönző áttekintéssel egy majdan megszülető, teljességre törekvő feldolgozás létrehozásához járulhatunk hozzá a magunk mögött hagyott korszakok által teremtett művészeti örökségre pillantva.

A középkor évszázadai során, így elsősorban a Zsigmond és Mátyás uralkodása alatti tatai művészeti virágkor által megalapozott kulturális-művészeti tradícióknak továbbvitelére, gyarapítására koncentráltan a XVIII. századtól nyílik tér és lehetőség Tata természeti szépségeiben oly gazdag városában: az Esterházy-uradalom központjaként e település jelentős művészegyéniségeket vonz, fontos vállalkozásokat indít, jelentős műalkotások, műegyüttesek megszületésének színtere. A Fellner Jakab nevével fémjelzett, európai színvonalú építészeti munkásság a majolika-, illetve a kerámia-üzemek meg-megakadó majd meg-megújuló tevékenysége, kiváló festő-, grafikus- és szobrászművészek – mint a keramikusként és szobrászként is rangos alkotó, Schweiger Antal – itteni működése révén Révhelyi Elemér művészettörténész jellemzése szerint „a szépművészetekben pedig Tata olyan magas fokot ér el, hogy értékben csakhamar erős versenytársa lett még nagyobb területű, gazdagabb és kiváltságokat

élvező városoknak is.” Ezt a XVIII. század második felében, harmadik harmadában koncentrálódó művészeti pezsgést a XIX. század visszaesése követte, de ekkor is regisztrálhatók olyan időszakok és jelenségek – mint a századvég grófi színháza körül csoportosult, itt dolgozó alkotók tevékenysége –, amelyek a régi fénykor értékes műteremtési gyakorlatát idézték. A XX. század első felében egy-egy itt dolgozó művész kiemelkedő jelentőségű munkássága – Schadl János és Vaszary János festőművészé –, majd a második világháború után, a szocialista társadalmi viszonyok által determinált, lassan meginduló múzeumi és művelődési intézményi keretek között zajló kiállítási tevékenység, a szabadiskolai (szakköri) művésznevelési gyakorlat – Kerti Károly grafikusművész iskolateremtő munkálkodása – jelez fontos tendenciákat.

A festőművészek, a grafikusok, a szobrászok és az iparművészek életműve mellett ezúttal is feldolgoztuk a városhoz kötődő művészettörténeteszek és művészeti írók (valamint gyűjtők) munkásságát is, mert ténykedésük elválaszthatatlan az alkotóművészek tevékenységétől. Az egyik legjelentősebb művészettörténeti munkásságban, Révhelyi Elemérében kitüntetett szerepet kapott a tatai művészeti múlt feldolgozása.

Az ő Tata művészetéről megfogalmazott szép gondolatait többször idéztük már e város művészeti múltját tárgyaló feldolgozásainkban, és ezúttal is *A tatai piarista rendház és múzeuma* című, 1938-ban megjelent kiadvány bevezetőjében közreadott megállapításokra hivatkozunk: „Tata művészegyeniségei egymásra hatottak, egymásba kapcsolódtak, egymást ihlették meg, s mint egy nagy művészcsalád tagjai összefort közösségben éltek. Egységes és egészséges, harmonikus művészi szellemet teremtettek, ennek levegőjében éltek, s ezzel magyarázhatjuk, hogy elszigeteltségükkel távol tudták magukat tartani a többi művészeti áramlatoktól, de ugyanakkor expansív erejükkel áttörve a kis város kereteit, messze és hatalmas területre sugározták ki egyéniségüket, mintha érezték volna, hogy az elpusztult művészi múltnak adózva kell hivatásukat betölteni, teljesíteni. S ez a lüktető, beszédes művészet még ma is él, sajnos már csak kevésszámú emlékeinken, de a lelkesedők, a rajongók meg fogják érezni azt az emelkedett művészi légkört, amelyet Tata alkotó szellemei hagytak ránk örökségül.” És hogy e gazdag hagyományra alapozva milyen értékeket teremt, mit hagy majd az eljövendő korokra a XXI. század tatai művészete, azt majd eldönti a gyorsan pergő idő.

Benesch László: *A tatai vár*, 1893 (akvarell)

Telepy Károly: *Tatai vár*, 1890 körül (olaj)

Felner és Helmer: *A tatabányai színház*, 1888–1889

Gustav Klimt: *A tatabányai színház nézőtere*, 1893